

103-104). Güvenilir bir kaynağa dayanmayan bu rivayetin Âişe'ye karşı duyulan siyasi iğbirarın eseri olduğu anlaşılmaktadır.

İfk hadisesi hakkında Nûr sûresinin açıklanması münasebetiyle bütün tefsirlerde, Hz. Âişe'nin anlattıkları dolayısıyla hadis literatüründe ve Mustalîk Gazvesi'nin bir ayrıntısı olduğu için de tarih ve siyer kitaplarında geniş bilgi bulunmaktadır. Ayrıca bu konuda müstakil risâleler de kaleme alınmış olup başlıcaları şunlardır: Muhammed el-Medâinî, *Haberü'l-İfk* (İbnü'n-Nedîm, s. 154); Dâvûd ez-Zâhirî, *er-Red 'alâ ehli'l-İfk* (İbnü'n-Nedîm, s. 318-319); Abdülkerîm b. Heysem ed-Deyr'âkûlî, *Hadîşü'l-İfk* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Tasavvuf, nr. 121); Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Hadîşü'l-İfk* (İzâhu'l-meknûn, I, 396); Abdülganî el-Cemmâîf, *Hadîşü'l-İfk* (nşr. Ebû İsmâîl Hişâm b. İsmâîl es-Sekkâ, Riyad 1405/1985); müellifi belli olmayan *Hadîşü İfk* (Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emîr Hasan, Arapça, nr. 3743, vr. 74^a-77^b); Muhammed Ârif b. Ahmed el-Müneyyir el-Hüseynî ed-Dimaşki, *Kitâbü'l-Huşûnî'l-menî'a fî berâ'eti's-seyyide 'Âişe eş-Şiddîka bi'ttifâkı Ehli's-sünne ve's-Şî'a* (MÜİF Ktp., Cemal Ögüt, nr. 1186; Dârü'l-kütüb, Tarih, nr. 4040). Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli'l-Kur'an* adlı tefsirinde İfk hadisesiyle ilgili bölüm de *Hadîşü'l-İfk* adıyla müstakil olarak basılmıştır (Kahire 1404/1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şehâdât", 15; "Megâzî", 34; "Tefsîr", 24/5-10; Müslim, "Tevbe", 56, 57, 58; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 289, 297-307; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, II, 63, 64, 65; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), I, 47-48; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1511, 1517-1528; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, VI, 436-451; Abdülganî b. Abdülvâhid el-Makdisî, *Hadîşü'l-İfk* (nşr. Ebû İsmâîl Hişâm b. İsmâîl es-Sekkâ), Riyad 1405/1985; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr: Mefâtihu'l-gayb* (tcr. Suat Yıldırım v.dğr.), Ankara 1988-95, XVI, 556-571; XVII, 5-28; Zehebî, *A'lâimü'n-nübelâ*³, II, 153-163, 297-304; İbn Kâşim el-Cevziyye, *Zâdû'l-me'âd*, Kahire 1369/1950, II, 112-116; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 73-97; Muhammed Ârif b. Ahmed ed-Dimaşki, *el-Huşûnî'l-menî'a fî berâ'eti's-seyyide 'Âişe eş-Şiddîka bi'ttifâkı Ehli's-sünne ve's-Şî'a*, MÜİF Ktp., Cemal Ögüt, nr. 1186; Caetani, *İslâm Tarihi* (tcr. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul 1925, IV, 155-160; Süleyman Nedvî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Hz. Âişe* (tcr. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1928, V, 94-106; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 3483-3495; Seyyid Kutub, *Fî Zilâl-il-Kur'an* (tcr. Emîn Saraç v.dğr.), İstanbul 1971, X, 389-409; M. Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'an*, Kum 1393/1973, XV, 87-107; Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm v.dğr., *Kıssaü'l-Kur'an*, Kahire 1405/1984, s. 383-390; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), V, 60-85; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I,

244; D. A. Spelberg, *Politics, Gender and the Islamic Past, The Legacy of 'Aisha bint Abi Bakr*, New York 1994, s. 61-99; Nabia Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe* (tcr. Tuba Asrak Hasdemir), Ankara 1999, s. 45-52; Muhammed Hırşâfî, "Harb zidde'r-Resûl Muhammed şallallahu 'aleyhi ve sellem fî beytihi", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-'ulûmü'l-insâniyye*, I, Dârülbeyzâ 1984, s. 155-164; İsmet Ersöz, "Kur'an'da İfk Olayı", *Diyanet Dergisi*, XXIV/1 (1988), s. 47-55; A. M. Walker - M. A. Sells, "The Wiles of Women and Performative Intertextuality: 'A'isha, The Hadith of the Slander and the Sura of Yusuf", *JAL*, XXX/1 (1999), s. 55-77.

MUSTAFA FAYDA

İFLÂS

(الإفلاس)

Kişinin ağır borç yükü altında kalıp borçlarını ödeyemez duruma düşmesi anlamında hukuk terimi.

Sözlükte fels "bakır, bronz gibi madenlerden basılan sikke, altın ve gümüş dışındaki bozuk para", iflâs da "malı tükenme, bozuk paraya muhtaç hale gelme" anlamındadır. İslâm hukukunda iflâs bir şahsın borca batık olması, borçlarının mal varlığından, hak ve alacakları toplamından fazla olması, yani kişinin mal varlığına nisbetle ağır bir borç yükü altında bulunması halini, teflîs de borçlunun bu durumunun hâkim tarafından karar altına alınması, neticede borçlunun hacri ve borçların cebri tasfiyesine gidilmesi işlemini ifade eder. Hâkim tarafından iflâsına karar verilen borçluya müflis denilir. Bu sebeple borçlu, sözlük ve örfteki anlamında iflâs etmiş olsa bile hukukun iflâs etmiş sayılabilmesi için bunun mahkemeye karar altına alınması gerekmektedir.

Roma hukukunda ve İslâm öncesi dönem Hicaz-Arap toplumu da dahil eski hukuk sistemlerinde ve toplumlarında borçlarını ödeyemeyen borçlunun malları, şahsı, hatta aile efradı üzerinde alacaklılara geniş bir tasarruf yetkisi verildiği, İslâm devrinde ise kişilerin malî borçlarından şahsiyle değil mal varlığıyla sorumlu tutulması ilkesi benimsendiği, Batı hukukunun ileri dönemlerinde de gelişmelerin bu istikamette seyrettiği bilinmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de akidlere ve verilen söze bağlı kalınması, kimseye haksızlık yapılmaması, mirasın taksiminden önce mürisin borçlarının ödenmesi, darda kalan borçlulara mühlet verilmesi ve kolaylık gösterilmesi yönünde genel kural ve tavsiyeler yer almakla birlikte borca batık

kimsenin ve alacaklılarının durumuyla ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Bazı hadislerde iflâs ve müflis kelimeleri örfteki yaygın anlamlarıyla kullanılmış; meselâ ihtikâr yapan kimseyi Allah'ın iflâsla cezalandıracağı (İbn Mâce, "Ticârât", 6), dünyada malı ve parası olmayan kişinin bu durumunun geçici olduğundan hareketle gerçek müflisin âhirette, dünyada iken ihlâl ettiği kul haklarını tek tek ödeyen ve bu sebeple sevabı tükenip geriye yalnız günahı kalan kimse olduğu (Buhârî, "Edeb", 102; Müslim, "Bir", 59; Tirmizî, "Kıyâme", 2) ifade edilmiştir. Bir grup hadiste de bir kişi iflâs ettiğinde veya müflis olarak öldüğünde alacaklıya ait mal aynen duruyorsa o malda öncelik hakkının bulunduğu belirtilerek (Buhârî, "İstikrâz", 14; Müslim, "Müsâkât", 24; Ebû Dâvûd, "Büyû", 51, 74) daha sonra geliştirilecek olan icra ve iflâs hukuku için önemli bir açıklama getirilmiştir. Öte yandan hadislerde hukukî bir prosedür olarak iflâstan söz edilmese de ödeme gücü bulunduğu halde borcunu ifa etmeyip geciktiren kimsenin bu davranışının zulüm, kınanmasının ve cezalandırılmasının câiz olduğu (Buhârî, "İstikrâz", 12-13; Ebû Dâvûd, "Akâziye", 29; Nesâî, "Büyû", 100), alacaklının el ve söz hakkının (Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, IV, 166), bir başka hadiste de söz söyleme hakkının bulunduğu (Buhârî, "İstikrâz", 13; Müslim, "Müsâkât", 120) belirtilmiş, bu hadisler, kişinin alacağını bizzat alma hakkına (ihkâk-ı hak) sahip olduğu şeklinde değil alacağını şahsen takip etmesinin sonuç vermemesi halinde mahkeme nezdinde bu yönde talep ve girişim hakkının bulunacağı ve alacağın bu yolla tahsil edilmesinin gerekeceği şeklinde yorumlanmıştır.

İslâm hukukçuları, gerek âyet ve hadislerin bu ve benzeri ifadelerinden gerekse Hz. Peygamber ve sahâbe döneminden itibaren görülen uygulama örneklerinden hareketle, borcunu ödeme imkânları bulunduğu halde ödemeye yanaşmayan (muktedir mümâtil) veya malından daha fazla borcu bulunan (müflis) borçlulara karşı ne tür hukukî tedbirlerin alınabileceği ve ne gibi müeyyidelerin uygulanabileceği konusuna önemle eğilmişler, bu konuda zengin bir hukuk doktrini oluşturmuşlardır. Klasik fıkıh literatüründe "hacir", "müflis" veya "teflîs" başlıkları altında, ayrıca muhakeme hukukuna ilişkin kaynaklarda ayrıntılı biçimde ele alınan ve muktedir borçlu için cüz'î icra, müflis borçlu için de külli icra niteliğini taşıyan bu prosedür, İslâm hukukçularının bilgi

ve tecrübe birikimlerini yansıtmaları yönüyle amelî bir değere sahip olduğu gibi hem borçlunun durum ve imkânlarını göz önünde bulundurmaya, hem de alacaklıların haklarını en adaletli şekilde korumayı hedef alan ve devlet eliyle gerçekleştirilen bir cebri icra ve tasfiye usulü olması yönüyle hukuk düzeninin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Öte yandan iflâs hükümleri bir yönüyle borçlunun alacaklılara zarar veren muamelelerini önlemeyi, diğer yönüyle de mallarının satılması sonucu tahsil edilen paraları alacaklılara âdil bir surette dağıtmayı ve borçlunun mal varlığı üzerinde adaletli bir paylaşmayı gözettiği için bu prosedür mevcud borcuna yetişmeyen terekenin tasfiyesinde de uygulanmıştır.

İflâs sebebi, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre bir kimsenin borçlarının mal varlığından fazla olması (aktifin yetersizliği) ve borcu ödeyemez duruma gelmesidir. Hanefîler, buna ilâve olarak alacaklıların haklarını borçlunun muhtemel tasarruflarına karşı koruma düşüncesiyle aktifin pasife denkleğini, yani borçlunun mal varlığının borçlarına eşit olmasını da iflâs sebebi sayarlar. Ancak İslâm hukukçularının burada asıl gayesi alacaklıların hakkını koruma olduğundan iflâs sebebi sayılan borcun vadesinin gelmiş olması ve borçlunun da bunu ödeyemez durumda bulunması şartı aranır. Bundan dolayı fakihler, henüz vadesi gelmemiş borçlar için veya kredi almak suretiyle ödenebilecek muaccel borçları için borçlunun iflâsına hükmedilmeyeceği görüşündedirler.

İslâm hukukunda borçlular, gerek ticarî gerekse ticarî olmayan her türlü muaccel (vadesiz veya vadesi gelmiş) borçlarından dolayı iflâsa tâbidirler. Borçlunun, şahıslara olan borçlarından dolayı iflâsı istenebilirse de amme hukukundan doğan ve ibadet niteliği taşıyan zekât gibi borçlardan dolayı iflâsı istenemez. Yine bir rehin alacaklısı rehinli alacağından dolayı borçlunun iflâsını talep edemez, önce rehlin paraya çevrilmesi yoluyla takipte bulunması gerekir. Sadece malî ve deyn alacaklarından dolayı iflâs istenebilir. Konusu deynden başka olan ayn alacakları için, meselâ bir malın teslimi alacağı için iflâs yoluna başvurulamaz.

İflâs ve Hacir. Kişinin ödeme gücü bulunduğu halde borcunu geciktirmesinin veya borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin malî tasarruf ehliyetini kısıtlama için yeterli bir sebep olup olmayacağı İslâm hukukçuları arasında geniş tartışma-

lara yol açmıştır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin fakihleriyle Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed iflâsı hacir sebeplerinden biri olarak kabul eder, delil olarak da Hz. Peygamber ve Hulefâ-yı Râşidîn döneminde iflâsına karar verilen şahısların mallarının devlet eliyle satılıp borçların ödendiğine dair rivayetleri (Müslim, "Müsâkât", 18, 22-24; Beyhakî, VI, 48-50; Şevkânî, V, 272-273) alırlar. Bu fakihler böyle bir hacrin, hem müflisin ticarî faaliyetine devam ederek daha fazla zarar etmesi ihtimalini hem de muvâzâ- alı akid yaparak alacaklılardan mal kaçırmasını önleyeceğini, bu sebeple de alacaklıların haklarının korunması açısından gerekli olduğunu ileri sürerler. Hacir, müflis borçlunun muâvazât ve teberruât grubunda yer alan akid ve hukukî işlemleri yapmasına, alacaklılara zarar verme kastının açık olduğu borç yükleri altına girmesine engel olur. *Mecelle*'de konuyla ilgili maddeler (md. 998-1002) Ebû Yûsuf ve Muhammed'in görüşüne göre düzenlenmiştir.

Ebû Hanîfe ise borç ve iflâs sebebiyle bir kimsenin hacir altına alınamayacağı görüşündedir. Ebû Hanîfe'den önce yaşamış Zeyd b. Ali, İbrâhim en-Nehâî, İbn Sîrîn gibi fakihler de borçlunun hacredilmesini kabul etmezler. Ebû Hanîfe bu hükme varırken şu gerekçelerden hareket eder: 1. Hacirle kişinin malları üzerinde hukukî tasarruf hürriyeti ve yetkisi elinden alınmış olur. Bunu yapmakla onu diğer canlılar menzilesine indirmiş oluruz. Bu sebeple insanın hacredilmesi câiz değildir. Borçlunun hapsedilmesi borcunu ifaya zorlanması bakımından kâfi bir müeyyidedir. 2. "Karşılıklı rızâya dayanan ticaret olması hali müstesna mallarınızı aranızda bâtil ile -haksız yollarla- yemeyin" mealindeki âyeti (en-Nisâ 4/29) ve, "Müslümanın malı ancak onun gönlü rızâsı ile helâl olur" hadisi (Dârekutnî, III, 26), satıcının rızâsı olmadan satış akdinin yapılamayacağına işaret etmektedir. Halbuki borçlu hacredilip malı satılınca onun rızâsının bulunmadığı bir satış akdi meydana gelir. 3. Ebû Hanîfe'ye göre dünyada bir insanın iflâsına hükmetmek mümkün değildir. Çünkü zenginlik ve fakirlik ârizî vasıflardır. Fakir olan bir kimse bir süre sonra zengin olabileceği gibi bunun aksi de vârittir. Bir insanın iflâsına hükmedilmeyeceğine göre hacrine de hüküm verilemez.

Usul. İflâs davası alacaklının isteği üzerine açılır, genel muhakeme usulü hükümlerine göre incelenip karara bağlanır.

Mahkeme, yapacağı inceleme sonucunda alacağın mevcut olduğunu tesbit eder ve borçlunun borçlu olduğu ve mal varlığının borçlarını karşılamadığı, hatta Hanefîler'e göre aktifin pasife eşit olduğu kanaatine varırsa borçlunun iflâsına ve devamında da hacrine karar verir. Mahkemenin vereceği iflâs kararı sadece davayı açan alacaklıyla sınırlı olmayıp müfliste alacağı bulunan bütün şahısları ilgilendirir. Bunun için de hâkim iflâs kararını ilân ettirir. İlândan maksat alacaklıları, üçüncü kişileri ve diğer ilgilileri iflâstan haberdar etmektir. Dava esnasında iflâsı istenen borçlunun mahkemede hazır bulunmasının gerekip gerekmediği, borçlunun giyabında verilen iflâs hükmünün hangi şartlarda geçerli olacağı fakihler arasında tartışmalı ise de mahkeme hükmünün borçluya bildirilmesinin gerekliliği üzerinde ısrarla durulur. Çünkü kararın ilânı alacaklıların haklarının korunması açısından, bu tefhîm de borçlunun hukuku açısından gereklidir. İslâm hukukunda iflâsın açılması ile borçlunun malları alacaklılara intikal etmez, malların mülkiyeti yine müflis borçluda kalır. Alacaklılar, borçlunun mallarının paraya çevrilmesi ve alacaklarının satıştan elde edilen paradan karşılanması hususunda talep hakkına sahiptirler. Alacaklıların, müflisin haczi câiz mallarının üzerinde rehin hakkına benzer bir hakları vardır. Bundan dolayı müflis borçlu, haczi kabil malları üzerinde alacaklıların rehin benzeri bu aynı hakkı sebebiyle onların zararına olacak tasarruflarda bulunamaz veya bu mallar üzerinde onun tasarruf yetkisi kısıtlanmış olur. Ancak alacaklılar, bu haklarına dayanarak kendi alacakları için borçlunun mallarına doğrudan müdahale edebilmek imkânına da sahip değildir. Yetkili iflâs mercii, alacaklıların haklarını koruma amacıyla borçlunun mallarına resmen el koyarak onları satar ve satım bedelinden onların alacaklarını öder.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde hâkimin borçlunun müracaatı üzerine de iflâsına karar verebileceği yönünde bir görüş vardır. Delil olarak da Hz. Peygamber'in, Muâz b. Cebel'i kendi isteği üzerine iflâsına karar verdikten sonra hacrettiği rivayetini alırlar (Şevkânî, V, 275-276). Bu ictihadın gerekçesi şudur: Borçlu kendi müracaatı üzerine iflâs kararını aldırarak borçlarından kurtulmuş olur.

İflâsın Hukukî Sonuçları. İflâsın borçlu ve alacaklılar açısından önemli sonuçları vardır. a) Borçlu bakımından sonuçları. Borçlu, hâkimin verdiği iflâs kararı

üzerine müflis ve mahcûr sıfatlarını alır. Borçlunun bu sıfatları, mallarının satılıp elde edilen paraların alacaklılar arasında taksim edilmesine, bir başka görüşe göre ise hâkimin borçlunun iflâs ve hacir kararını kaldırmasına kadar devam eder. Borçlu iflâs etmekle ve hacir altına alınmakla medenî haklardan istifade ve onları kullanma ehliyetini kaybetmiş olmaz; hacir ve iflâstan sonra dahi iktisaba ve iltizama ehildir. Ancak mevcut malları üzerindeki tasarruf yetkisi kısıntıya uğrar. Müflis, mevcut malları satılınca kadar onların mâlikî olarak kalmakta devam etmekle birlikte, bu mallar üzerinde tasarruf yetkisi hâkim veya görevlilere, kısman de alacaklılara ait olur.

Hanefîler ve Mâlikîler, iflâs kararının verilmesinden sonra müflisin gerek kendi şahsî çalışmasıyla kazandığı ve gerekse miras, vasiyet, hibe yoluyla uhdesine geçen mallarda tasarruf yetkisine sahip bulunduğunu ifade etmektedirler. Şâfiî ve Hanbelîler ise müflisin, iflâsa karar verildiği andan sonra ticaret, sanat, vasiyet, hibe, miras yoluyla eline geçen mallar alacaklıların ödenmesine tahsis edileceğinden bunlar üzerinde tasarruf yetkisine sahip bulunmadığı görüşündedirler.

İflâsta satış konusu olan mallar sadece müflis borçluya ait mallardır. Üçüncü kişiye ait bir mal müflisin elinde ise bu malın gerçek sahibine verilmesi gerekir. Bir kişi müflis borçlunun elinde bulunan malını da isteyebilir. Nitekim Resûl-i Ekrem'in, "Malını bir başkasının yanında aynen bulan kişinin onu almaya herkesten daha fazla hakkı vardır" (Ebû Dâvûd, "Büyû", 78); "Kimin malı çalınır veya kaybolur ve onu aynen bulursa onu almaya daha lâyıktır" (Müsned, V, 13); "Eğer bir kimse müflis borçlunun yanında malını olduğu gibi bulursa o malı almada kendisi başkalarından daha haklıdır" (Buhârî, "İstikrâz", 14) anlamındaki hadislerinde geçen "malın aynen mevcut olması" kaydını gasbedilen, âriyet, vedîa, kira, rehin gibi mallar olarak yorumlayan Hanefîler'e göre iflâs açılmadan önce müflise satılıp teslim edilen, bedeli ödenmemiş bir malı satıcının geri alma hakkı yoktur. Ancak henüz teslim etmediği malı bedeli ödünceye kadar elinde tutabilir. Yine alıcı tarafından kendi izni olmadan kabzedilen mebîi geri alabilir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise aralarında bazı görüş farklılıkları bulunsun da, "Herhangi bir adam, bir mal satar da onu satın alan iflâs eder ve satan o malın bedelinden bir şey almamış olduğu halde malını aynı ile bulursa

o kimse o malda en ziyade hak sahibidir. Eğer müşteri ölmüşse mal sahibi alacaklılarla beraber olur" (*el-Muvatta*?, "Büyû", 88); "Herhangi bir adam ölür veya iflâs eder, mal sahibi (satıcı) malını aynen bulursa o kimse o malda en ziyade hak sahibidir" ve, "Eğer malı satın alan kimse ölürse mal sahibi malı hususunda alacaklılarla beraberdir" anlamındaki hadislerden (İbn Hacer, V, 462) hareketle satıcıya kural olarak malını geri alma hakkı tanılır. Buna göre satıcı sattığı malı vasfı değişmemiş olarak bulursa muhayyerdir; dilerse akdi feshederek malını geri alır, dilerse alacaklıların arasına katılarak hakkına düşeni alır. Satıcının fesih hakkını tanıyan mezheplere göre diğer alacaklıların, ya borçlunun malından veya kendi mallarından bu malın bedelini vererek feshi önlemeye hakları bulunmaktadır.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebi hukukçularına göre kişinin, ölümle sonuçlanan hastalığı ve borçları sebebiyle hacrine hükmedilmesi halleri hariç ivazsız bütün malî tasarrufları geçerlidir; alacaklılar zarar görür diye bu tasarrufların -alacaklıların haklarını korumak yönünden- iptali söz konusu olamaz. Zira borçlu borca batık bile olsa reşid bir kişidir; onun tasarruflarına herhangi bir kısıtlama getirilemez. Buna karşılık Mâlikî mezhebi hukukçuları ile Hanbelî hukukçularından İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye, müflis borçlunun hacrine hâkim tarafından karar verilmesinden önceki bir dönemde alacaklılara zarar veren tasarruflarının belli esaslar dahilinde iptalinin mümkün olduğu kanaatindedirler. Müflise, iflâs çeşidine göre meslekten men veya hapis gibi cezalar da verilebilir. Bu cezalar zaman, yer, şart ve fertlere göre değişiklik gösterir.

b) Alacaklıların hakları bakımından sonuçları. İflâstan amaç müflisin mevcut mal varlığının onun bütün borçlarına tahsis edilmesidir. Bu sebeple iflâsta bütün alacaklılar eşit haklara sahip kabul edilir ve her alacaklı paraların taksimine iştirak ederek hissesine düşen payı alabilir. İflâs kararı sadece iflâs isteyen alacaklı hakkında değil bütün alacaklılar hakkında hüküm ifade eder. İflâsına karar verilen borçlu, alacaklılardan sadece birine veya birkaçına ödemede bulunarak iflâstan kurtulamaz. Müflisin mallarının satılması sonucunda elde edilen paralardan iflâs isteyen ve istemeyen bütün alacaklılar eşit şekilde istifade ederler. Ancak iflâsta bazı alacaklıların alacaklarının niteliğine dayanan bir imtiyaz hakkı bulunur. İmti-

yaz hakkına sahip olan alacaklılara "rûçhanlı-imtiyazlı alacaklılar", diğerlerine de "âdi alacaklılar" denmektedir. İflâsta önce rûçhanlı alacaklar ödenir. Geriye bir şey kalırsa o da âdi alacaklılara taksim edilir. Meselâ rehin alacaklısı rûçhanlı alacaklıdır.

Vadeli (müeccel) alacaklar normal olarak vadeden önce istenemez. Bu kuralın iflâsta uygulanmasının müeccel alacaklıların zararına olacağını düşünen Mâlikîler ve bazı Şâfiîler, iflâsta alacaklılar arasında eşitliği sağlamak maksadıyla müflisin müeccel borçlarının iflâsın açılması ile -aksine bir şart koşulmamışsa- muaccel hale geleceğini kabul etmişlerdir. Diğer mezheplerde ise iflâsla müflisin müeccel borçlarının muaccel hale gelmeyeceği görüşü hâkimdir. Bütün mezheplere göre iflâsın açılmasının müflisin üçüncü kişilerde olan müeccel alacakları üzerine bir etkisi yoktur. Müflisin üçüncü kişilerde olan alacakları müeccel olarak devam eder ve müflis bunları ancak vadeleri gelince isteyebilir.

Konusu para olmayan alacaklar da müflisten istenebilir. Ancak bu alacaklar iflâsta eşit bir şekilde işlem görebilmeleri için para alacağına çevrilir. İmam Şâfiî, konusu para olmayan alacakların borçlunun iflâsına karar verildiği andaki değeri üzerinden paraya çevrileceğini, iflâs işlemleri tamamlanıp bir müddet geçtikten sonra borçlunun çeşitli yollardan eline mal geçmesi sebebiyle ikinci defa iflâsına karar alınması halinde ise birinci iflâsta konusu para olmayan alacakların ödenmeyen miktarlarının ikinci iflâsa karar verildiği andaki değerleri üzerinden para alacağına çevrileceğini ifade etmiştir. Mâlikî mezhebine göre konusu para olmayan alacaklar, müflisin mallarının paraya çevrilip paraların taksim edildiği, yani her alacaklının hissesinin tesbit edildiği andaki değeri üzerinden para alacağına çevrilir.

Borçların Tasfiyesi. İflâs hukukunda para alacakları kural olarak para ile ödenir, bu sebeple de müflisin elinde bulunan mallar para alacaklarına karşılık olarak aynen dağıtılmaz. Haczi câiz mallar satılır, satıştan elde edilen bedelle borçlunun elindeki mevcut para birleştirilir ve yekünden alacaklar ödenir. Yine borçlunun borcu ile müflisin elinde mevcut mal aynı cins misli mal ise satış işlemine hacet kalmadan o maldan alacaklının alacağı ödenir. Meselâ borçlunun buğday borcu olup elinde de buğday mevcutsa ondan alacaklının buğday alacağı ödenir.

İflâsta hacizde olduğu gibi hâkim veya onun görevlendirdiği memur tarafından mallar açık arttırma usulü ile satılır. Satılan mallardan elde edilen paralar, alacaklıların alacaklarının tamamını karşılıyorsa her alacaklıya alacağının tamamı verilir. Eğer borçların toplamı satışta elde edilen paralardan fazla ise rüçhanlı alacaklıların alacağı ödendikten sonra âdi alacaklılara alacakları oranında dağıtım yapılır. Bu işleme "kısmet-i güremâ" denir.

İflâsın Kapanması. Müflisin malları satılıp bedeli alacaklılar arasında dağıtılınca hâkim veya iflâs memuru tarafından haczi câiz olan malların ne şekilde satıldığı, hangi alacaklıların alacaklı kabul edildiği ve alacaklılara hangi oranda para ödendiği gibi konular hakkında bir tutanak tanzim edilir. Bazı fıkıh âlimlerine göre satış işlemi yapıp paralar dağıtılınca iflâs kendiliğinden kapanır. Bir grup fıkıh âlimine göre ise iflâs ancak hâkimin kararıyla kapanır. İflâsın kapanmasından sonra müflise karşı yeni bir mal kazanmadıkça yeni bir takip yapılamaz. Nitekim, "Eğer -borçlu- darlık içinde ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek gerekir. Eğer bunu sadaka olarak bağışlarsanız bilin ki bu sizin için daha hayırlıdır" meâlindeki âyet (el-Bakara 2/280) buna işaret etmektedir. Resûl-i Ekrem de, satın aldığı malların satış sonucunda zarar edip borca batık hale gelen bir şahsın mallarının satışı sonucunda elde edilen para, borçları ödemeye kâfi gelmeyince alacaklılara, "Ne bulursanız onu alın, size bundan başka bir şey yok" demiştir (Müslim, "Müsâkât", 4).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Büyü", 88; *Müsned*, V, 13; Buḥârî, "Edeb", 102, "İstiḳrâz", 12-14; Müslim, "Bir", 59, "Müsâkât", 4, 18, 22-24, 120; Ebû Dâvûd, "Büyü", 51, 74, 78, "Akziye", 29; İbn Mâce, "Ticârât", 6; Tirmizî, "Kıyâmet", 2; Nesâî, "Büyü", 100; Şâfiî, *el-Üm*, III, 1; Sahnûn, *el-Müdevvene*, V, 2; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim el-Yemânî), Medine 1966, III, 26; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 98; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Kahire 1347-52, VIII, 629; Beyhâkî, *es-Süne-nû'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, VI, 48-50; VII, 50; Bâcî, *el-Müntekâ*, Kahire 1331, V, 91; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 319-328; Serahsî, *el-Mebṣûṭ*, XXIV, 164-166; Sadrüşşehid, *Şerḥu Edebi'l-kâdî li'l-Ḥaşşâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1398/1978, II, 381, 389; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 169; Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, III, 285-287; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1975, II, 324; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, Beyrut 1968, IV, 489, 498, 524; İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, Beyrut 1973, IV, 9; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylâf, *Naşbü'r-râye*, [bas-kıyeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), IV, 166; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire 1959, V, 462; Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru

ihyâ'i't-türâsî'l-Arabî), XXII, 237, 339; Kâdîzâde, *Netâ'icü'l-efkâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* [Buḫâk] içinde), VII, 327; Ali b. Süleyman el-Mer-dâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf* (nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî), Kahire 1955, V, 282; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Kahire 1958, IV, 309, 320, 331; Buḥûtî, *Keşşâfû'l-kınâf*, Mekte 1394, III, 420-426; Abdurrahman Şeyhizâde, *Mecma'u'l-enhur*, İstanbul 1289, II, 426; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerḥu Muḥtaşarı Halil*, Bulak 1318, V, 262-279; Şevkānî, *Neylû'l-evṭâr*, V, 271-276; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muḥtâr* (Kahire), VI, 152; *Mecelle*, md. 998-1002; Reşid Paşa, *Rûhu'l-Mecelle*, İstanbul 1328, VII, 83-85; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 89-100; Subḥî Mahmesânî, *en-Nazarîyyetü'l-âmmeye li'l-mücebât ve'l-uḳûd*, Beyrut 1948, II, 402-408; Muhammed Âl-i Bahrülülüm, *Üyûbü'l-irâde fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut, ts., s. 323 vd.; Ahmed Ali el-Hatîb, *el-Ḥacr'ala'l-medîni li-ḥaḳḳi'l-güremâ* fi'l-fikḥi'l-İslâmî ve'l-kânûnî'l-mukârin, Mısır 1964, s. 153 vd.; Burhan Gürdoğan, *İflas Hukuku Dersleri*, Ankara 1966, s. 19, 88; Baki Kuru, *İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı*, Ankara 1974, s. 285; Abdürezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-ḥaḳ fi'l-fikḥi'l-İslâmî*, Kahire 1960, V, 171, 180-181; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982, II, 323-333, 393, 584-585; M. Necmeddin Berkin, *Tatbikatçılara İflas Hukuku Rehberi*, İstanbul 1980, s. 9; Abdülgaffâr İbrâhîm Sâlih, *el-İflâs fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1980; Saim Üstündağ, *İflas Hukuku*, İstanbul 1986, s. 5; Fahrettin Atar, *İslâm İcra ve İflas Hukuku*, İstanbul 1990, s. 273 vd.; Emile Tyan, "İflâs et procédure d'exécution sur les biens en droit musulman (madḥab ḥanafite)", *St.I*, XXI (1964), s. 145-166; "el-İflâs", *Mu.F*, XX, 20-99; "el-İstihḳâk", *Mu.F*, III, 228; "el-İstirdâd", a.e., III, 282; "el-İflâs", a.e., V, 300-324.

FAHRETTİN ATAR

İFLÂLİ

(الإفلي)

Ebû'l-Kâsım İbrâhîm b. Muhammed
b. Zekerîyyâ el-Kurtubî el-İflîlî
(ö. 441/1050)

Arap dili âlimi, edip.

352 (963) yılında Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Aslen Dimaşk'ın bir köyü olan İflîlî'den (İflîlâ) Endülü's'e göç eden bir aileye mensup olduğu için İflîlî veya İbnü'l-İflîlî diye tanınmıştır. Soyu sahâbî Sa'd b. Ebû Vakkâs'a dayanır. İflîlî, babası Muhammed ile Ebû Bekir ez-Zübeydî başta olmak üzere Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Ebân b. Seyyid (Sîd), Ebû Ömer Ahmed b. Habâb el-Kurtubî, Muhammed b. Âsım (el-Âsım) ve Yahyâ b. Mâlik b. Âz gibi âlimlerden dil ve edebiyat dersleri aldı. Lugat, nahiv, şiir ve belâgatla bilhassa Câhiliye devrine ve İslâmî döneme ait şiirlerde yer alan garip lafızlar konusunda uzmanlaştı. İflîlî'nin Kurtuba Ulucamii'nde özellik-

le şiir şerhi ve lugat tenkidi üzerine verdiği dersler büyük ilgi gördü. Çağdaşı ve hasmı İbn Şühayd onun sadece rivayet bilgisi alanında otorite olduğunu söyler. Ebû Mervân Abdülmelik b. Ziyâdetullah et-Tubnî, Ebû Mervân Abdülmelik b. Sîrâc ile ünlü dil âlimi A'lem eş-Şentemerî ve Mekki b. Ebû Tâlib İflîlî'nin yetiştirdiği öğrenciler arasında zikredilebilir.

Döneminde cereyan eden siyasî olaylara da katılan İflîlî, 413'te (1022) baş gösteren halk ayaklanmasında Hammûdîler'in yanında yer aldı. Karışıklığın ardından Yahyâ b. Hammûd, daha sonra da hilâfeti ele geçiren Emevîler'den III. Muhammed el-Müstekfî-Billâh tarafından vezirliğe getirildi (Zilkade 414/Ocak 1024). Ancak bu görevde fazla kalamadı. Kelâmcıların üslûbunu takip ettiğinden yazıda tasannudan ve tekkellüften kurtulaması veya dinî inançları konusunda çeşitli suçlamalara mâruz kalması görevinden alınmasının sebebi olarak gösterilmektedir. III. Hişâm zamanında bu suçlamalar daha da artınca İflîlî diğer bazı kimselerle birlikte hapse atıldı. 13 Zilkade 441'de (8 Nisan 1050) Kurtuba'da öldü.

Dil ve edebiyat alanında değerli bir âlim olmasına rağmen ilmî konularda aşırı kısıkanç ve kibirli olması, İflîlî'nin büyüklüğünü gölgeleyen unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Şiir eleştirilerinde alabildiğine sert ve acımasız davrandığı, yanlışlığı açık olan konularda bile ısrar ederek yanlışından vazgeçmediği kaydedilmektedir. Zaman zaman şiir söylemiş olmakla birlikte aruz ilmini bilmemesi şiirlerinin değerini düşürmüştür. Ebû Temmâm ve Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin şiirleriyle meşgul olmuş ve şiirlerinde onların etkisinde kalmıştır. Kendisi şiirleriyle övünürken eleştirmenler onun sadece birkaç beytini ele almaya değer görmüşler, nesrini de pek başarılı saymamışlardır.

İflîlî'nin ülkesinin şairlerine ait şiirlerden seçmeler yaptığı, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *el-Ğarîbû'l-muşannef*'i ve İbnü's-Sikkî'tin *el-Elfâz*'ı başta olmak üzere birçok lugat kitabı üzerinde çalıştığı kaydedilir (İbn Beşküval, I, 155). Ancak İflîlî, Mütenebbî'nin divanına yaptığı şerh ile tanınır. Bazı yazma nüshalarının Berlin'de ve Rabat'ta dağınık halde mevcut olduğu belirtilen bu şerhte (Bustânî, II, 348) beyitler kısaca açıklanmış ve her şiirin kaleme alındığı şartlar hakkında bilgi verilmiştir. Eserin bulunabilen kısımları Mustafa Uleyyân tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1412/1992). İbn Hazm'ın, bu şerhi tamamlamak ve eleş-